

НАРОДНЕ ПЕСМЕ У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ

Александра Милошевић, Слађана Јовановић

Педагошки факултет у Бијељини, Универзитет у источном Сарајеву

***Апстракт:** Народна песма је део народног музичког стваралаштва. Осим примарних вредности песме као уметничког дела, народна песма садржи и друге вредности значајне за помен и изучавање. Народна песма има образовну и васпитну улогу. Она спаја два времена, прошлост и садашњост и треба да опстаје у будућности. Она преноси обичаје, емоције, обреде, атмосферу међу временима и просторима. Она нам пружа информације о нашим прецима, представља лепо створено у нашој култури. Народна песма је прва коју чујемо и од ње креће све лепо у музици. Наши први плесни кораци, прве строфе научене напамет, први инструменти су углавном народни. Зато народна песма представља фантастичан темељ за даље музичко образовање и васпитање. То је давно установио Миодраг А. Васиљевић и до данас се негује култ народне песме који се прожима кроз наставу разредне наставе.*

***Кључне речи:** народна песма, образовање, прошлост, темељ, Миодраг А. Васиљевић, разредна настава.*

Увод

Музика је уметничка дисциплина у којој је средство изражавања звук. Култура музике је музичко наслеђе друштва са свим својим начинима израза и облицима. Један од значаја музичке културе јесте њена свеопшта присутност у нашим животима. Човек ствара музику, а и музика ствара човека.

„Настава музичке културе у систему савременог оштеобразовног програма представља једну од најважнијих дисциплина која директно утиче на свестрани развој личности савременог друштва. Настава ће, кроз разне методе, облике рада, технике и очигледна средства, најнепосредније доћи до циља и пренијети ученику неопходне елементе који чине основу музичке писмености и знања, тако да они постану његова трајна својина“ (Кусовац, 2011).

Да је музика неизоставан део образовања и васпитања човека је познато од давнина. Својом лепотом музика обогаћује живот човека, храни његов дух, буди емоције, утиче на његово расположење, прави одређену атмосферу, покреће човека, масе људи. Осим наведеног, музика има и терапијско дејство. Музика позитивно утиче на здравље људи, самим тим и деце. Музика подучава, служи као средство за размену искустава међу људима, пружа информације и доприноси изградњи свеопштег уметничког духа човечанства.

Музика у настави доприноси стварању пријатне васпитне средине за рад и игру. Она мотивише на рад и учење, јер позитивно утиче на расположење деце. Музика поспешује убрзан физиолошки развој кроз који пролазе деца основношколског узраста. Деца воле да плешу, играју.

Музика је средство телесног васпитања. Она подстиче развој координације покрета тела деце, а самим тим и телесно-кинетичку интелигенцију.

Музика подучава тако што текстом пружа информације. Неретко ћемо се у настави, посебно разредној, сусрести са едукативним песмама које имају за циљ да текстом пренесу одређено знање деци. Мелодија и ритам песме утичу на то да дете запамти песму, самим тим и текст.

Често информације које се преносе песмама у школи треба да поспешују развој детета. Сусретаћемо се са песмама којима се указује на васпитне промене које се желе постићи у социјалној и емотивној сфери дететовог развоја (опхођење према другима, емотивно изражавање, култура понашања и сл). Посебно често су заступљене песме образовног карактера којима се деци преносе одређене научне истине. Тако ће песме послужити да се запамти азбука или абецеда, бројеви, датуми, географски појмови и др.

Циљеви предмета музичке културе, између осталог, су развијање свести о значају и улози музичке уметности кроз развој цивилизације и друштва; оспособљавање ученика за разликовање основних одлика уметности различитих цивилизација и култура кроз сагледавање елемената музичких дела; оспособљавање ученика за уочавање разлика и сличности између наше и других традиција и култура у домену музике и др. Наведено се постиже обрадом народних песама у разредној настави.

Циљ овог рада јесте да укажемо на значај народне песме у разредној настави, самим тим истакнемо на који начин народна песма исти остварује.

Задаци овог рада су:

- да се анализира заступљеност народне песме у разредној настави и
- да се укаже на њен значај кроз образовни и васпитни потенцијал који носи са собом.

Литература којом ћемо се служити јесте, углавном, група уџбеника од првог до четвртог разреда основне школе (Република Србија) и то ради анализе присутности народне песме у наставном садржају разредне наставе. Исто ћемо проверити у Наставном плану и програму разредне наставе Републике Србије. Такође смо се послужили методикама: *Методика наставе музичке културе* Сузана Кусовац, *Настава музичке културе од првог до четвртог разреда основне школе* Гордане Стојановић и *Музичка култура са методиком у разредној настави* Десанке Тракиловић.

Народно стваралаштво у разредној настави је изузетно битан елемент образовања и васпитања деце овог узраста. Народно стваралаштво обухвата вокалну музику, музичке инструменте, вокално инструменталну музику и народне игре. С тим у вези, није случајно да се у разредној настави обрађују народне бројалице, изреке, тапшалице, цупалке, разбрајалице, народне лирске песме, народне игре уз певање и народни музички инструменти.

Битне информације које се преносе песмама су оне историјског карактера. Песме у разредној настави често описују, објашњавају неки догађај из прошлости, живот и начин живљења у старим временима и тако обогаћују знање ученика о прошлости, људима, животима и занимањима.

Зашто је битно познавање „старих времена“? Један од задатака музичке културе јесте и нега традиције и националног, народног духа. Традиција је лепак који вековима веже један народ као заједницу и чини да се човек осећа поносним, да осећа припадност.

Шта се постиже изучавањем народног стваралаштва?

Изучавање народног стваралаштва у овој врсти уметности подстиче јачање љубави према сопственом народу, његовој традицији и култури. Оно повезује два времена – садашњост са прошлошћу и поучава децу вредностима које су константне. Те вредности бивају уздигнуте на виши ниво самим тим што се указује да се вековима чувају и негују у једном народу.

Вредност овог стваралаштва је итекако велика када је у питању изучавање прошлости једног народа. Деца се упознају са обичајима и начином живљења свога народа у старим временима. Једно је прочитати у уџбеницима историје како је наш народ некада живео, а сасвим друго, квалитетније знање, се стиче када се исте информације изводе кроз песму и игру. Мелодија и ритам предочавају одређену емоцију, атмосферу тог времена и још више нам приближавају древни начин живота наших предака. Емоција песме додаје на вредности информацијама о обичајима и понашању предака. Слушајући и изводећи народне песме, можемо доживети тренутке веселја и туге опеване у истим.

Тематика коју обухватају народне песме које се изучавају и користе у разредној настави је разноврсна. Текст народне песме је у далекој прошлости често имао улогу комуникације са надљудским силама, био посредник између смртника и виших сила којима смо се прије молили. Народна песма са својим текстом је некад давно чинила главни део верских обреда наших далеких предака. Због тога данас можемо преко текста народне песме да научимо нешто више о старим обичајима, веровањима, мотивима, легендама, архаичном начину живљења, понашања и комуникације.

Први музички доживљаји деце, додир са музиком, потичу из породице. Најчешће је у питању певање некога из породице, успаванке мајке и оца и сл. Следеће што деца упознају су бројалице, загонетке, брзалице. Исте упознају у игри са својим вршњацима. У вртићу, предшколском узрасту, усвајају ритам и говор, плешу и свирају инструменте. У нашим породицама и институцијама за образовање и васпитање наведене етапе су обојене народним стваралаштвом.

„Певање песме по слуху је најраспрострањенији облик активног музицирања, не само у настави музичке културе него у целокупном животу васпитаника. Највећи број људи током целог живота остаје на нивоу певања по слуху“ (Стојановић, 1996).

Када деца почну сама да певају, предност при избору песме за обраду треба дати народној песми, јер се звучне наслаге народне музике код детета стварају од почетка, првих дана живота. Наше народне песме за децу су песме ведрога и живахнога карактера, имају кратку и једноставну мелодију и честа понављања музичких фраза текста, што је идеалан садржај при првим корацима музичког оспособљавања деце. Певање у првом разреду има улогу да пружи ученицима информације потребне за разумевање света, ближе и даље околине.

Препоручене **народне песме** у првом разреду основне школе су: „На крај села жута кућа“, „Јеж“, „Један ми је билбил“, „Ситна киша падала“, „Под оном“, „Ја посејох лан“, „Зетско коло“, „Песма у колу“, „Бела овца“, „Имам кућу од ивова прућа“, „Киша пада“, „Ој, бадњаче, бадњаче“ и „Помози нам вишњи Боже“. Слушају се народне песме и игре.

У другом разреду се певају **народне песме**: „Хајд на лево“, „Дуње ранке“, „Ја посејох лубенице“, „Зелени се јагодо“, „Коларићу, Панићу“, „Пролећно коло“, „Разгранала грана јоргована“, „Гуске, патке“, „Лепа Анка“, „Дечија поскочица“, „Митку ноге заболеше“;

„Вишњицица род родила“; „Божична песма“; „Ој, бадњаче, бадњаче“ и „Помози нам вишни Боже“. Слушају се народне песме и игре.

Овакве народне песме деца брзо и једноставно усвајају. Народна песма није данас сачувана у свом оригиналном облику, јер је преношењем *с колена на колена* изгубила доста од примарног облика. Често су је и генерације које су је преносиле мењале, Ипак, суштина је сачувана и квалитет песме је и данас изузетан.

Народна игра у великој мери код деце развија моторичке способности. Ритам и мелодија народне песме су једноставни, па је и игра лагана, забавна, једноставна. Покрети који се користе представљају ритмичко кретање: десно-лево, напред-назад, поскок у месту или кретању, окретање око себе или другог.

У млађем школском узрасту, деца на часовима слушања музике слушају лакше и краће композиције народне и уметничке дечије песме. Први задаци анализирања песме прилагођени су узрасту деце и њиховом схватању значаја песме. Они треба да одреде какав је карактер слушане песме (тужна или весела), брзину песме (брза или спора), какав је извођачки састав (један или више гласова, глас уз пратњу инструмената, глас уз пратњу оркестра) и треба да одреде да ли се уз слушану песму може играти. И у овом садржају наставе музичке културе је неизоставно народно стваралаштво.

За многу децу први прави сусрет са музичким инструментима јесте са народним инструментима. Међу традиционалне народне инструменте погодне за дечије музицирање спадају, између осталих: бубњићи од дрвета и коже, кастањете, чегртаљка, ћемане, писак, лист, трава, фрула, дугме на канапу, зујаљка, чигра и др. Данашњи дечији музички инструменти, у прошлости су били кориштени у разним верским обредима, лову и сл. Преко већине наведених инструмената може се остварити и корелација музичке културе са ликовном културом.

Велики број методичара музике истиче значај народног стваралаштва када је у питању васпитање детета, подстицање његових музичких способности. „Једноставне певане бројалице или песме малог обима, које интонативно или мотивски одговарају дечјем музицирању одређеног фолклорног подручја, од велике су користи за развијање осећаја за тонске односе и проширивање обима дечјег гласа, нарочито код деце која су у школу дошла без претходног музичког искуства или се спорије музички развијају“ (Стојановић, 1996). Генерално је заступљено мишљење међу методичарима да се учење олакшава методама „од лакшег ка тежем“ и „од познатог ка непознатом“. Исто потенцира и методичарка Гордана Стојановић. Примјена ове методе у музичкој култури значи и примјену народне песме у раном музичком образовању малишана. Наиме, народна песма је често једноставнијег карактера, а свакако је нешто што је деци већ познато.

Значај народног стваралаштва у музичкој култури јесте што се њиме деца упознају са народном баштином свог и других народа, а то доприноси развоју опште културе, међусобном васпитању, уважавању и поштовању. Неизоставно је у култури једног народа неговање народног стваралаштва, јер је оно једнако чувању културне традиције. Свакако да млађе генерације треба да осећају и наставе поштовати своју културу. Интересантно је и да се дела која у својој основи имају народну музику лакше усвајају од дела уметничке музике. Народна дела због своје једноставности и доприносе бржем остваривању постављених задатака, што истичу бројни музички методичари.

Народно стваралаштво није само део музичке културе. Оно се прожима кроз језике, физичко васпитање, ликовну културу. Дакле, народно стваралаштво је неизоставан део образовања, васпитања и културе. Због истог би да истакнемо да народно стваралаштво доприноси бржем и лакшем усвајању наставног садржаја разредне наставе.

Један од главних примера употребе народне песме у савладавању наставног садржаја је свакако примена функционалне методе Миодрага А. Васиљевића. Овом методом Васиљевић је наумио да се подучавају деца тонским висинама. Начин на који се то чини јесте помоћу употребе песама модела. Ове песме имају карактеристику да им први слог текста представља одговарајући слог солмизације. Према Васиљевићу, помоћу седам народних песама учи се седам тонских висина за исто толико солмизационих слогова који лако и увек могу да буду репродуковани као почетни тон, тј. (солмизациони) слог одређене песме модела. Према искуству разних аутора иницијалис се најлакше и непогрешиво памти и репродукује. Васиљевић је за сваки тон дијатонске дурске лествице дао по један одговарајући народни напев:

до – Домаћине, роде мој,
 ре – Ресаво, водо 'ладна,
 ми – Ми идемо,
 фа – Фалила ми се прошена мома,
 сол – Сол ми дај (слика 1),
 ла – Лазара мајка карала (слика 2),
 си – Сини сунце.

Сол ми дај

Сол ми дај, сол ми дај да по - со - лим за - ло - гај.

Ла - не мој, Ми - ла - не, со - ли ме - ни дај.

Сол ми дај да посолим залагај.
 Лане мој, Милане, соли мени дај!

Вино дај да залијем залагај.
 Сира дај да засладим залагај!

Слика 1: Нотни запис и текст песме „Сол ми дај“

Лазара мајка карала

Ла - за - ра мај - ка ка - ра - ла, ка - ра - ла,
Ла - за - ра мај - ка ка - ра - ла.

Лазара мајка карала:
Лазаре, сине једини,
не иди близу потока.
Поток је хладан и дубок
мог'о би, сине, упасти!

Не слуша млади Лазаре,
не слуша речи мајчине.
Како је мали трчао
у поток хладни упао.

(Школска песмица)

Слика 2: Нотни запис и текст песме „Лазара мајка карала“

Васиљевић је текстове наведених народних песама прилагођавао аретинским слоговима како би одговарале иницијалима мелодија. Функција модела, према Васиљевићу, јесте да фиксирају основне тонове. Наведене песме модели имају мелодије различитих ритмичких структура, а разлог за то је да ученици од самог почетка тактирањем развијају моћ опажања различитих метричних структура (Васиљевић, 2000).

Функцију и значај песама модела можемо посматрати и као део процеса развоја мишљења које се одвија према одређеним законитостима. Развој мишљења настаје само онда када се у оквиру одређеног задатка прва етапа „не своди на стварање одређених реакција, већ супротно, на оријентацију унутар задатка... издвајање најбитнијих делова и њиховог поређења” (Лурија, 1983,стр. 392) – чему би одговарало учење песама-модела и издвајање иницијалиса.

– Друга етапа доноси разраду „опште стратегије мишљења”. Овакав начин организације и методске оријентације подразумева коришћење готових језичких кодова, „који су настали у процесу друштвене историје и који су погодни за реализовање конкретне ‘идејне схеме’” (Лурија, 393) – народне мелодике (песама) у служби преласка на другачији тонални систем.

– Трећа етапа је она у којој се субјекат сужавањем спољног трајања (осамостаљеним иницијалима) ослања на „готове системе кодова које је усвојио” – солмизационе слоге – а који сачињавају „основу оперативне фазе мишљења” (Лурија, 393) помоћу које ће у перспективи решавати задатке, односно савладавати поједине елементе и напредовати у етапама, у нашем случају музичке наставе.

Ако анализирамо уџбенике музичке културе разредне наставе, увидећемо да се у првом разреду не учи нотни запис тонова, али се ученици одмах упознају са народним стваралаштвом у музици. Уче се песмице: „Берем, берем грожђе“, „Накрај села жута кућа“ те „Ја посејох лан“,„ У

другом разреду се и даље уче народне песме и игре, само мало компликованијих облика. У трећем разреду деца крећу разликовати народну музику (песму и игру) од осталог музичког стваралаштва. У уџбенику музичке културе за трећи разред основне школе налазимо објашњења појма и значаја народне музике и песме. Деца у трећем разреду крећу са учењем нотног записа и почиње се примењивати функционална метода Миодрага А. Васиљевића. У четвртном разреду се завршава обрада нотног записа, тј. ученици се упознају са нотама ЛА,СИ и ДО2.

Закључак

Резимирајући све горе написано, можемо поуздано рећи да је васпитна и образовна вредност народне песме у разредној настави огромна. Богатство традиције, лепота мелодије, једноставност ритма су погодни за реализацију наставе музичке културе у нижим разредима основне школе.

Посебан значај народна песма има у разредној настави баш због тога што је то прва значајна институционално организована настава за већину деце и повезивање исте са народном песмом, најчешће првом музичком формом са којом се деца сусрећу у својим животима, представља идеалну подлогу за даље учење и васпитање деце. Народна песма је обично једноставне мелодије и познатог текста. Од лакшег ка тежем и од познатог ка непознатом значи: кренути од народне песме у почетном музичком образовању. Јер сви смо певали „На крај села жута кућа“ и још увек је памтимо, несвесни њеног образовног потенцијала и значаја за почетни музички развој. Дакле, једноставност и познавање ових песама је кључни фактор за оправдавање примене народне песме у разредној настави.

Овај потенцијал народне песме препознали су многи музички методичари који су се залагали за то да се народна песма употреби као база за учење тонских висина, тј. упознавање са њима. Тако је Миодраг А. Васиљевић формирао функционалну методу, методу учења тонских висина помоћу народних песама, и до данас се иста користи у разредној настави.

Народна песма је присутна у физичком образовању, плесним и играчким корацима, колу које играмо као деца у физкултурној сали. Брзина покрета, координација тела и способност праћења ритма и мелодије су обојени ведрином познате песме, чаробним осећајем припадања одређеној култури, народу који итекако уме да ствара лепо, уме да ствара уметност. Дакле, све предности народне песме при образовању и васпитању повезују се топлим, лепим емоцијама које се буде код деце док се образују и васпитавају. Емоције љубави, радости, генерално среће су итекако пожељне у васпитно-образовним институцијама као што су основне школе.

Посматрајући данашње друштво, друштво било ког времена, увек је карактеристично за свако оно што је у то време модерно. Деца брзо усвоје и савладају нова научна, технолошка открића, нове облике уметничког израза и сл. Ипак, сваки временски период нашег друштва, народа, кроз историју има нешто заједничко – народну песму. Народну песму је створио наш народ и очувао. Без обзира на све уџбенике, наставне планове и програме, научне радове и истраживања, сигурно је да се у народној песми налази висок квалитет уметничког израза јер би у супротном случају исту народ давно заборавио.

Дакле, не само да *ми* нисмо заборавилио народну песму, већ смо је густо уплели и у наставне планове и програме основношколског васпитања и образовања и то са правом. Потврђено од стране многобројних методичара да народна песма чини љупку пречицу ка развијању музичких,

па и других способности у разредној настави. Још увек се користи у сврху образовања о обичајима наших предака.

Народна песма је чврсто уплетена у наставу и с обзиром на њен огромни потенцијал у истој, са сигурношћу се може рећи да ће још дуго, дуго остати чврст део плана и програма наставе наших основних школа.

Литература

Тракиловић, Д.(2002). *Музичка култура са методиком у разредној настави*. Бијељина: Учитељски факултет

Ђурић, О.(2001). *Музичка култура за општи иматематички смјер гимназије*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Кусовац, С. (2011). *Методика наставе музичке културе у разредној настави*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Грујић, Г., Соколовић Игњачевић, М.(2015). *Музичка култура – уџбеник за први разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стојановић, Г.(1996). *Настава музичке културе од првог до четвртог разреда основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Завод за унапређење образовања и васпитања Републике Србије: *Наставни план и програм (2016/2017)*.

FOLK SONGS IN PRIMARY SCHOOL

Abstract: *Folk songs are a part of folk music. A folk song has not just primary "song value" as an art form, it has much more to offer and all this other values are worth mentioning and studying. Folk songs have a role in our education and upbringing. A folk song connects two time dimensions, the past and the present, and it has to be a part of the future. It transmits tradition, emotion, culture through time and places. It gives us information about our ancestors, represents something beautiful created in our music. Our first dance moves, first verses learned by heart, and first instruments are most often in connection with folk music. These are the reasons for folk songs to be a fantastic base for further music education. Miodrag A. Vasiljević was one of those who recognised this potential and to this day folk songs are a glue that connects many disciplines in primary school.*

Key words: *folk songs, education, the past, base, Miodrag A. Vasiljević, primary school.*